

4. Штефан А. С. Допустимість доказів у цивільному судочинстві. *Теорія і практика власності*. 2016. № 2. С. 10. URL: <http://surl.li/dfzdz>
5. Шкребець Д. В. Поняття і види доказів у цивільному процесі. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 248-252.

Бугаєнко Каріна Вікторівна,
*студентка 2-го курсу магістратури судово-адміністративного
факультету Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри цивільного процесу,
доцент Полюк Ю. І.

ОБРАЗА СУДУ ЯК ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДОВОЇ СИСТЕМИ

У сучасному світі повага до суду займає особливе місце, що обумовлено, як авторитетом суду, так і тим фактом, що саме на суди, за влучним твердженням ООН, покладено вирішення остаточного рішення щодо життя, свобод, прав, обов'язків і власності громадян [1]. Нещодавні рішення ЄСПЛ у справі «Багіров проти Азербайджану» стосовно розмежування критики та образи суду ще раз звернуло увагу на необхідність тлумачення та встановлення національним законодавством відповідальності за образливі висловлювання, що здатні «заплямували репутацію судової влади» [2].

Практика національних судів досить часто фіксує випадки неповаги до суду, зокрема образи суду. Так, Касаційний цивільний суд, у постанові № 31 жовтня 2019 року по справі № 711/7024/16-ц констатує, що подання особою апеляційної скарги з проханням «лист макулатури під виглядом ухвали скасувати» є твердженням, яке спрямоване на образу судді в першій інстанції та порушення ст. 129 Конституції України [3]. Водночас неповага до суду та образа суду може бути висловлена не лише учасниками справи, а й представниками судової системи. Зокрема, Велика Палата Верховного Суду України залишила апеляційну скаргу судді районного суду без розгляду через те, що скаржник використовував образливі та принизливі висловлювання на адресу колеги суддів Касаційного адміністративного суду та членів Вищої ради правосуддя, зокрема вислів «Ну, хіба не тварі?» стосовно членів ВРП та «ківали» стосовно трьох членів колеги КАС ВС [4].

Вказане дає підстави дослідження правової природи «образи суду» та відповідальності за таке діяння.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн слід відзначити, що образа суду (судді) більшістю держав світу визнається діянням, за яке наступає кримінальна відповідальність. Зокрема, за Кримінальним кодексом Індії образа суду визнається діянням, за яке передбачена відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк до шести місяців. При цьому, покарання може бути скасованим у разі щирого вибачення особи. В даному контексті цікавим є розпочате у 2020 році кримінальне провадження щодо публічних висловлювань індійського адвоката Прашанта Бхушана щодо «особливої ролі Верховного суду у знищенні демократії», та яке було закрито у серпні 2022 року через прийняття Верховним судом Індії публічних вибачень [5].

Кримінальним кодексом Таїланду за образу суду також передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, проте на значно більший строк – від одного до семи років. У 2016 році за напис у Facebook про те, що «Суд служить капіталісту», рішенням суду провінції Пранакорн Шрі Аюттхая громадянина Куттая було засуджено до позбавлення волі строком на два роки, що обумовлено щирим зізнанням особивчиненому злочині [6]. Разом з тим за образу суду може застосовуватися й інше покарання. Так, за образливі висловлювання під час судового засідання у кримінальному провадженні суд Азербайджану позбавив адвоката Халід Закір огли Бакірова права на здійснення адвокатської діяльності [2].

Що стосується України, то загалом вказівка щодо відповідальності за неповагу до суду чи судді передбачена численними законодавчими актами, зокрема ст. 129 Конституції України, ст. 48 Закону України «Про судоустрій України», ст. 330 Кримінального процесуального кодексу України, ст. 216 Цивільного процесуального кодексу України тощо, проте жоден з них не здійснює виокремлення саме образи суду. Історично, питання щодо відповідальності за образу суду (судді) вперше знайшло своє втілення в Законі СРСР від 02 листопада 1989 року «Про відповідальність за неповагу до суду», яким серед семи проявів неповаги до суду було виокремлено образу судді чи народного засідателя (ст. 3), яка визнавалася злочином та каралася виправними роботами на строк до одного року. При цьому робилася вказівка, що образа повинна була стосуватися не особи судді, а саме його діяльності по здійсненню правосуддя [7], тобто мала посягати на судову систему загалом.

Надалі окремі прояви неповаги до суду, зокрема образа судді (ст. 176³), втручання у вирішення судових справ (ст. 176¹), погроза судді (ст. 176²) та невиконання судового рішення (ст. 176⁴) доповнили розділ «Злочини проти правосуддя» Кримінального кодексу 1960 року [8], натомість злісне ухилення від явки до суду (ст. 185³, 185⁴), перешкоджання явці до суду народного засідателя (ст. 185⁵) та невжиття заходів щодо приватної ухвали суду або подання судді (ст. 185⁵) були втілені у Кодексі Української РСР про адміністративні правопорушення [9]. Водночас якщо диспозиція злочину «образу судді», порівняно із первісним визначенням Закону СРСР «Про відповідальність за неповагу до суду», залишалася незмінною (за винятком виключення народного засідателя), то санкція передбачала не лише виправні роботи, а й можливе позбавлення волі на строк до двох років.

Станом на зараз, образу судді, як діяння, за яке передбачена кримінальна відповідальність, відсутнє у чинному Кримінальному кодексі України, що пов'язане з його декриміналізацією. При цьому, не можна стверджувати про повне визнання такого діяння як не протиправного. Відповідно до ст. 185³ Кодексу України про адміністративні правопорушення, під проявами неповаги до суду розуміють такі групи діянь, як: а) злісне ухилення від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта та перекладача; б) непідкорення учасників судового процесу – свідка, потерпілого, позивача та відповідача розпорядженню головуючого; в) порушення порядку під час судового засідання; г) вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил [10]. Саме до останньої групи діянь, які «свідчать про явну зневагу до суду» доцільно віднести образу суду (судді), за що передбачена адміністративна відповідальність у вигляді штрафу у розмірі від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Аналіз постанов Касаційного цивільного суду від 14 вересня 2022 року по справі № 127/11940/21 та Великої Палати Верховного Суду України від 07 квітня 2021 року по справі № № 9901/23/21 дає підстави стверджувати про існування окрім адміністративної, ще й цивільної процесуальної відповідальності (санкції) за образу суду. Так, згідно позиції Судів, неодноразове використання принизливих, глумливих та образливих висловлювань щодо суддів та судової системи є не лише виявом очевидної неповаги, а й зловживанням особою процесуальними правами [11], що має наслідком залишення скарги, заяви,

клопотання без розгляду [12]. Тож, виправданою є позиція, що процесуальні дії учасника справи, визнані судом зловживанням процесуальним правом слугують підставою настання процесуально-правових наслідків, зокрема за ч. 3 ст. 44 ЦПК України, а також щодо доцільності одночасного застосування до особи-порушника у такому випадку заходів процесуального примусу у вигляді стягнення в дохід державного бюджету штрафу відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 148 ЦПК України з метою протидії зловживанням процесуальними правами [13, с. 183]. Проте, враховуючи, що ст. 44 ЦПК України передбачено виключний перелік дій, що можуть бути визнані зловживанням процесуальними правами, даний судовий прецедент, у разі застосування на практиці, є дискусійним та справедливо може бути оскаржений з підстави відсутності прямої законодавчої норми щодо його застосування.

При цьому, образа суду не є підставою для неможливості судового захисту прав особи або відмови суду від здійснення правосуддя. Навіть у разі застосування до порушника заходів адміністративної відповідальності та цивільної процесуальної відповідальності (санкції) у вигляді залишення скарги, заяви, клопотання без розгляду, особа не позбавлена права повторного звернення до суду, згідно ч. 2 ст. 257 ЦПК України. Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що образа суду є діянням, яке посягає як на авторитет суду, так і на здійснення правосуддя в державі. Хоча недоцільність криміналізації вказаного діяння обумовлена ризиком можливих зловживань, з метою належного правового регламентування образи суду в контексті ст. 185³ Кодексу України про адміністративні правопорушення необхідним є закріпити склад даного виду правопорушення, зокрема 1) окреслити конкретних осіб, що можуть бути притягнуті до відповідальності за образу суду (виключно учасники судового процесу або всі особи); 2) визначити місце вчинення правопорушення (приміщення суду, соціальні мережі, громадське місце); 3) призначити належне покарання за образу суду (штраф, виправні роботи, позбавлення спеціального права).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Basic Principles on the Independence of the Judiciary. The Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders held at Milan from 26 August to 6 September 1985. URL:<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-independence-judiciary>.

2. Критика та образа суду: ЄСПЛ нагадав про особливу роль інституту адвокатури. ЄСПЛ. URL: <https://sud.ua/ru/news/sudebnaya-praktika/173353-kritika-ta-obraza-sudu-yespl-nagadav-pro-osoblivu-rol-institutu-advokaturi>.
3. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду України від 31 жовтня 2019 року по справі № 711/7024/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85390135>.
4. Окрема думка суддів К. М. Пількова, І. В. Железного, Г. Р. Крет до ухвали Великої Палати Верховного Суду від 11.08.2022 у справі № 9901/550/19, провадження № 11-853ai22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105813803>.
5. Can you be punished for insulting the Court? Retrieved from <https://nyaaya.org/nyaaya-weekly/can-you-be-punished-for-insulting-the-court>.
6. Insult of Court – Contempt of Court, the Law Protecting the Court from being Criticized. URL: <https://freedom.ilaw.or.th/node/503>.
7. Об ответственности за неуважение к суду: Закон Союза Советских Социалистических Республик от 02 ноября 1989 года. URL: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ES U&n=1642# 9te8yLT6q3gETeEP>.
8. Кримінальний кодекс України (від статті 147 до статті 263): Закон України від 28.12.1960 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05/conv#o342>.
9. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР: Ука зПрезидії Верховної Ради Української РСР від 04.05.1990 року № 9166-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9166-11#Text>.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24): Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
11. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду України від 14 вересня 2022 року по справі № 127/11940/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85390135>.
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду України від 07 квітня 2021 року по справі № № 9901/23/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96669462?fbclid=IwAR1JFDT3mHhiXUO3RTdcIGIAW96kQIjT2c44ZskL20tmXXH0r0us3PIgPls>.
13. Полюк Ю. І. (2019) Право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав за цивільним процесуальним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2019. 239 с.